

Шта је многим само пре свега неколико месеци изгледало невероватно, данас постаје подразумевајућа, ноторна чињеница. О досадашњим последицама «глобалног финансијског цунамија» имали смо прилике да се информишемо: слом појединих америчких инвестиционих банака и осигуравајућих друштава а практично подржављење неких од преосталих, ланчано ширење финансијске нестабилности на друге регионе света и интервенције држава у банкарском сектору, потреси на берзама где су индекси акција опали на трогодишњи минимум... Уследио је амерички «bailout», «пакет спаса», кога је усвојио Конгрес како би директним буџетским инјекцијама зауставио претећи економски суноврат.

За једне, ови догађаји означили су крај глобалног економског либерализма и повратак државног, интервенционистичког капитализма на велика врата. Чак је и Саркози, декларисани либерални атлантиста, «окренуо плочу» уз узвике: «Са саморегулацијом је завршено. Са лесе-фером је свршено.», док су други закључили «да је САД неповратно почела да губи статус суперсиле светског финансијског система», како нпр. говори немачки министар финансија Пер Штајнбрик. Из ове, махом континентално-европске перспективе, одбијање увођења већег степена озбиљније контроле финансијског система и јурњава за профитом проузроковале су глобално економско урушавање. Код друге, неолибералне стране, објашњавање узрока кризе је дијаметрално супротно. Упирући прстом у тржиште некретнина у САД и хипотекарну кризу као иницијално место обарања цена хартија од вредности услед неотплаћивања стамбених кредита и пада цена некретнина, економски либерали, у складу са својом визуром, поново упиру прстом у државу као «дежурног кривца». Они упорно поричу да узрок кризе лежи у слободном тржишту и похлепи тржишних актера, истичући да су «Фани» и «Фреди» као кључне банке у стамбеном кредитирању биле у спрези са државом која их је на то подстицала.

Непорециво је да у генерисању хипотекарне кризе кључна била спрега шпекулативног капитала и америчке државе, која је, и практично и кроз законодавну активност, створила амбијент похлепе и корупције. Но, пресудне регулаторне одлуке током последњих деценија у САД представљале су екстремни пример либералистичке финансијске дерегулације, почевши од оне из седамесетих година везане за регулисање накнада брокерима, преко укидања забране мешања комерцијалног и инвестиционог банкарства (што је довело до стварања и дистрибуције комплексних обезница), до смањивања пореза и спуштања каматних стопа као одговора на рецесију током владавине Бушове администрације.

Премда је хипотекарна криза иницијално место «напрснућа» и ширења глобалне финансијске пометње, њена срж нису само банке са својим «зараженим» хартијама од

вредности, већ општа, огромна финансијска задуженост која је почела да доспева на наплату. Дуг приватног сектора САД је, уз благослов државе и слободно-тржишну аргументацију, искоришћен у спекулативне сврхе, претворивши се у коцкање акцијама и некретнинама, у коју су, од фјучерса до увлачења маса обичних људи преко стамбених кредита, сви били укључени, а што је неумитно довело до «пренадувавања балона». Узрок свеопштег прихватања концепције бескрајне финансијске спекулације почивао је на «либералистичкој вери» у перманентни привредни раст иманентан слободном тржишту. Њега је као догму инагурисала још кејнзијанска економија, превиђајући да не може постојати бесконачни развој у систему где су границе дефинисане као коначне. Пренадувани балон је, јер другачије више није могло, на крају почео да пуца.

Сада су ствари ту где су, и како изгледа, на овом се неће завршити. Јер, интервенционистичке мере америчке администрације кроз «упумпавање» пара у финансијски сектор не само да суштински не отклањају, него само тренутно одгађају драстичну ексалацију финансијске кризе која ће се фазно одиграти наредних месеци. Тако се у ствари од блиске пропасти спасавају (и за своју похлепу награђују) берзански спекуланти, дакле управо они који су генерисали кризу, а на рачун додатног пореског оптерећивања грађана, уместо да се спекуланти пусте низ воду и сачувају колико-толико здрави принципи пословања на тржишту. Мада се готово нико не усуђује да ствари назове правим именом, на делу су државне мере «социјализације дуговања» старањем за хипотекарне кредите којим се покушава очувати вредност земљишно-књижног капитала, и то кроз откупе тржишно обезвређених цена некретнина и акција фирми чија је вредност пала или пак национализације предузећа ради спасавања од банкрота. Оваквим интервенциозмом се банкарска криза преноси на фискални ниво. То неумитно води од повећања пореза ка рационализацији и у администрацији и у привреди, тј. отпуштања запослених, а на крају до пропадања и становништва и производних делатности. У светлу приспећа спољних дугова на наплату крајем текуће године (чија се маса увећава логаритамском прогресијом) и огромних унутрашњих дугова, САД све више подсећају на (додуше, гигантску) СФРЈ из касних осамдесетих година прошлог века. Огромна администрација и војска, а у земљи предузећа имају ненаплатива потраживања и дугове, хартије од вредности губе покриће.... Сви знамо шта је код нас потом уследило.

Трезвенији посматрачи економских прилика до сада су прогнозирали два могућа сценарија. Први је био онај да банке и осигуравајућа друштва не могу да исплате дугове и да се због тога уруши монетарни систем. Друга алтернатива је била да влада преузме гаранције за сва дуговања и спречи пропаст финансијских институција, но тај пут, по свему судећи, води у инфлацију. Након усвајања нешто модификованог Полсоновог плана, други сценарио је све извеснији.

Политичке и друге последице глобалне економске кризе

Живећи у својим свакодневним малим животима, у истом окружењу и сличним ситуацијама као и до јуче, тешко нам је да у пуној мери уочимо драстичност дешавања и промена које се свакодневно, у широј перспективи, убрзано одвијају. Свима је сада мање-више познато да се америчка финансијска криза, озбиљнија и структурно неупоредиво дубља него она из 1929. године, пренела на цео свет, стварајући економске потресе у виду ланчаних удара на финансијске системе и функционисање берзи, као и до реактивних финансијских државних мера. То ће у перспективи не само довести до «одбрамбеног» затварања других тржишта, смањења инвестиција и поскупљења кредита, већ и до суштинских, епохалних промена на свим нивоима савременог, и унутардржавног и међународног, живота. Поступност догађања ових промена, као и код сваког значајног процеса, тек ће са временом добити пуне размере. Бомбастични називи попут «економског Армагедона» и поред крајње алармантности ситуације, ипак су преувеличани. Ово није крај света, већ пре крај света каквог смо знали, или, боље речено, крај илузија о том свету и болно спуштање на земљу лишено идиличног самозаваравања.

Глорификовани аспекти глобализације као интегративне међузависности сада почињу да показују и своје наличје кроз погубност отворености за штетне утицаје. На проби ће се наћи и националне економије, али и супранационалне организације попут ЕУ. Европска Унија ће пред искушењима економске кризе и њеним политичким последицама морати да полаже тест да ли је у стању да заузме и спроводи јединствену (и то не само) економску политику, или само представља институционални провизоријум у коме, када дођу тешкоће, се свако гледа само себе и свој интерес. Прве реакције на преливање кризе у правцу европских банака, немогућност постизања консензуса око заједничког деловања (што је за последицу имало и пад вредности евра) и појединачне мере самозаштите, не дају основе за већи оптимизам.

Теоријско и практично сумњичење домета суверености (пре свега економске, али и политичке и безбедносне) државно-политичких творевина реално ће се наћи пред животним тестом. Светска криза ће показати да ли је државна сувереност у класичном виду заиста превазиђена, то јест да ли је њено преношење на више нивое надржавних интеграција успешан експеримент или не; да ли је будућност суверености резервисана само за државе нивоа регионалних сила или, као у претходним периодима, за све оне које су у стању да, понашајући се суверено, опстану и функционишу. Плуралитет међународних субјеката у коме се желела видети алтернатива државоцентричном моделу, мораће да се прилагоди мултиполарном устројству света који израста, стварајући «гроздове» повезивања другоразредних субјеката и организација око оних ентитета које буду успеле да покажу највећи степен одрживе самодовољности и

суверености. Постојећи међународни систем и право, укључујући и УН, ионако озбиљно начет, опстајаће више као провизоријум пун противуречности и сукоба интереса, а услед недостатка бољег решења и немоћи да га у постојећем односу снага било ко одмени нечим другачијим и ефикаснијим.

Опадање америчке економске моћи свакако ће умањити значај долара као «мере вредности» спрам других валута, који је ова монета имала још од времена напуштања златног стандарда. То ће се последично одразити на смањене спољно-политичке моћи САД, али и на трансформацију америчког унутрашњег друштвеног поретка и њених институција. Све чешће се могу чути прилично основана страховања да прерогативи дати америчком министру финансија представљају увођење у постепену, прво економску, «ограничену диктатуру», а потом и у трајно, суштинско напуштање демократског облика владавине и поделе власти, односно њено фасадно, формално одржавање уз доминацију егzekутиве (која је у спрези са финансијско-шпекулативном елитом и војно-индустријским комплексом) где се бесповратно губи «стара» природа демократске републике. Но, смањење реалне моћи најћешће не значи и повлачење, пацификацију и умањење деловања. Напротив, управо опадање моћи може лако да узрокује пораст агресивног понашања која жели да задржи доминантну позицију коришћењем средстава «тврде моћи». Зато је највероватније да ће, након мера «самозаштите», многи од оних који у томе буду најуспешнији покушати да прошире свој утицај на подручја где ће туђи утицаји бити евидентно ослабљени, што ће довести до надметања око нове прерасподеле интересних сфера. Не заборавимо да је криза из 1929. године представљала увертиру која је деценију касније довела до сукоба светских размера, и да се велике силе у кризним временима најћешће одлучују да излаз из економских невоља траже у војно-политичким авантурама. Све то може да доведе до дестабилизационих, грубих утицаја у бројним регионима света доживљаваним као део сопствене интересне сфере, где ће се пројекције сопствених потреба, пре свега за базичним ресурсима, покушавати остварити свим расположивим средствима. Ово се пре свега односи на Блиски Исток и Латинску Америку, али и на просторе бившег источног лагера, укључујући и Балкан.

Банкрот привреда и банкрот идеја

Једнако значајан као и економски банкрот је и банкрот идеја. Нераскидиво испреплетени у комплексној стварности, од економског до индивидуалног и колективно психолошког нивоа, периоди кризних ескалација представљају и време пропадања једних, а настанка других идеја и концепата. Ионако углавном урушене идеологије модерног доба са наступајућом епохом преживљавају своје последње дане, нарочито она најдуговечнија и најприлагодљивија од њих - идеологија либерализма у свом последњем, неолибералном издању. Након што су, са ширењем постмодерне, многе

идеје и идејни правци претворени у бесплодне рециклаже којима недостаје мотивациони потенцијал а њихове крхотине употребљене ради оправдавања последње свеобухватне идеологеме кроз коју је покушаван да се оствари универзални поредак, и овај «фаустовски јуриш у бескрајно», у бескрајни развој и јединство са бескрајем индивидуалних могућности, завршио се, као и у ранијим случајевима, неуспехом и ишчекивањем новог покушаја.

Као што су друштвена и економска реалност поступно оповргле идеолошки соцреалистички универзални експеримент, управо на оном пољу на коме је почивао њен «темељ» - на економији и етатистичком прожимању друштвених односа, и то толикој мери да у њега није више веровао готово нико, а економија и држава доживеле трагични крај, слична судбина сада почиње да се дешава неолибералној економији и предузетништву. Није претерано рећи да се она у трци за непресталним увећавањем профита нашла пред амбисом. Наравно, привреде, државе и друштва ће то на крају некако и преживети, мада неће бити ни приближно такве какве су биле до сада - али неолибералистичка идеологија засигурно неће.

У том смислу, огомна већина помодних и популарних теорија и учења компатибилних до сада јединој преосталој идеологеми модерног доба, већ су увелико постале беспредметне. Фукујамине теорије о крају историје одрекао се одавно и сам њен творац. Теоријама о «минималној држави» попут Нозикове или крајње геополитички инструментализованим учењима о «праву народа» попут Ролсове, догађаји у стварности прете не само да их претворе у примере излишних апологета историјски погрешних концепата (попут радова мислилаца као што су били Камењев или Зиновјев), већ и да, као предмет подсмеха, заврше на сметлишту историје. Шта онда тек рећи о промашеним, извиканим постмодерним теоријама о детериторијализацији, десуверенизацији, идентитетској десупстанцијализацији и сличним интелектуалним конструкцијама? Тим «учењима» сам развој догађаја у стварности поткопава темеље и показује њихову безвредност, док њиховим задртим «верницима» постепено припрема судбину секташа које је прегазило време. Попут догматских партијаца који су у време након пропасти комунизма у својим главама још живели у свету петолетки, интернационале и класне борбе, друштвене базе и надградње и сличних флоскула из комунистичких катехизиса, и поклоницима ових интелектуалних сујеверја следује усуд самоизабране тврдогавости која ће очајнички покушавати да у стварности пронађе и идентификује се са било чиме што бар мало подсећа на «отелотворење» додаташњих идеолошких химера.

Једноставно, оно што се назива «дух времена», а што у ствари представља интеракцију сложених духовних дешавања и њиховог психолошких прихватања и одбијања, исцрпео је могућности свих до сада постојећих идеолошких концептуализација и одбацио их као беспотребне. И то не само из разлога што ове нису успеле да «апсорбују» и преобликују

стварност у жељеном правцу, већ што их је сама стварност на дужи рок порекла. У епохи у коју закорачујемо, у којој ће се, током и након кризе, еклектички укрштати различити облици досадашњих идеја и «калемити» на постојеће изразе друштвеног живота и његових преосталих институционалних облика у потрази за животном одрживом синтезом, индивидуализам више неће моћи да опстаје на дериватима модерних, рационалистичких идеологија. Он ће бити принуђен да посегне и за западним и немодерним садржајима разних традиција које ће прилагођавати и тумачити у кључу анторпоцентизма западњачког типа и сопственог историјског наслеђа. Са каквим последицама, тек ћемо видети.

А где је ту Србија?

Док се тресе големо задње, Србија, закупљена сопственим недаћама, наставља свој мукотрпни пут са уграђеном озбиљном «конструкцијом грешком». Тешећи се да није још довољно интегрисана те да ће је «глобалне финансијске муке» мимоићи или тек мало задесити, Србија и њена влада у одсутним месецима истрајавају у бизарној симбиози неолибералне економске транзиције и «социјално одговорне», буџетски раскашашне политике, која сама по себи представља срљање у пропаст. И без глобалне финансијске кризе, рецепт прецењеног курса динара («монетарно сидро») који дестимулише извоз, либерализација увоза и пуњење буџета приватизацијом продајама остатака привреде и даљим задуживањем у иностранству, неминовно воде у правцу привредног суноврата. Од хроничне незапослености, за српску привреду још већи проблем представља презадужење запослених. Привреда је оптерећена и задужењем произвођача и задуживањима државе код међународних институција чија су потраживања тако темпирана да доспеју у завршној фази «осмишљене» косовске кризе. Са обуставом инвестиција, са смањеним приливом девиза из дијаспоре услед тамошње рецесије и падањем вредности преосталих добара подвргнутим приватизацији, поставља се питање: одакле ће држава да прикупља средства за плаћање запослених? Буџетско попуњавање путем опорезивања биће отежано, јер су и грађани и средња и мала предузећа оптерећени дуговима на које ће морати да плаћају лихварске камате које ће, у постојећим условима, расти и достигати до висине њихових (не)реалних зарада.

Просечни грађанин уопште није свестан озбиљности ситуације у којој се налази Србија. Са економском политиком под контролом Г17+, увозничког и грађевинског лобија, земља је «контролисано самоизолована» и претворена у «чардак ни на небу ни на земљи» чији су темељи дубоко поткопани и минирани, а који се вештачки подупиру док се не обави приватизација. Међутим, нико није очекивао да ће глобална криза коинцидирати са задњом фазом овдашње приватизације и отуда додатне невоље. У случају да само споредни ветар «глобалног економског цунамија» удари на наше трошно здање, да нека већа финансијска институција банкротира и додатно се одлије капитал,

уследеће свеопшти финансијски и економски крах у року од пар месеци. У том случају, прво ће на удару бити службеници банака и представништва страних предузећа, нарочито предузећа која су ионако формирана да трају док се не обави приватизација а која фиктивно послују бавећи се прањем новца или учешћем у сумњивим приватизационим пословима. Затим следе сви они грађани који су се кредитно задужили, да би, потом, пострадала јавна потрошња услед «пресахнулости» буџета, што ће државне службенике и пензионере оставити на ветрометини.

Ствар је утолико трагичнија што је политичка сцена у Србији доведена у стање прогресивне парализе. Са влашћу у којој се надмећу интересне групе подложне страним утицајима и њиховим геостратешким пројекцијама, са разбијеном, неспособном или пасивизираном опозицијом, са медијским монополом у коме царује крајње идеолошко једноумље као израз вере дела друштвених песудоелита што живе у прошлости верујући да се и даље боре против Милошевића и његовог наслеђа уз помоћ ткз. међународне заједнице, и то све уз самообмане да они су експоненти прогреса који треба да преваспитају народ и воде га у «неолиберални рај» који неумитно долази, српска транзициона бајка у свом епилогу претвара се на наше очи у ноћну мору. Са постојећом друштвеном елитом и странкама које заправо живе ван стварног времена и простора, од којих ни једна није у стању да реши ни један озбиљнији практични проблем нити било шта да покрене, позиција пребивања на власти јесте равна чекању доласка неизбежног проклетства.

Од овакве друштвене и политичке елите трагичнији су само идеолошко-страначки верници који се још увек замлаћују паролашким изјавама и узалудним вербалним прегањањима у тв-дуелима. Кома је, уосталом, уопште битан Пајтић, Тома Николић или Јовановић? Кога заиста дотичу Тадићеве «државничке» изјаве, Коштуничино «мудро» ћутање или радикалско скупштинско орцање? Огромној већини грађана, тотално отупелим услед профанисања политике и тоне лажних обећања, само расте тиха резигнација и презир према прозретим и потрошеним политичким стереотипима и поларизацијама које више нису у стању да ни на мах држе никакву тензију, а камоли да их покрену.

Полако нам постаје јасно. Постојећа политичка сцена трчи свој последњи круг пре него што се, један по један, њени главни актери не сруше једном заувек, неки током надлазеће економске кризе, док ће се неки још једно време «вући» и након ње. Они, како је сада јасно, нису били дорасли ни претходном времену, а камоли временима која пристижу. За нови «епохални» маратон на попришту онога што иза глобалне кризе преостане, потребни су и нови актери.